

כסליו התשס"ט

בס"ד

"תתן אמת ליעקב חסד לאברהם" לפרשת ויצא

נראה שמבחינתנו של יעקב התחושה העיקרית היא תחושה של **בריחה**, ולכן הוא מבקש מה' שמירה והגנה, וכמובן - לחזור הביתה בשלום:

גם נקודה זו מחזקת את ההבנה שהסיבה העיקרית לעזיבתו של יעקב היא הבריחה מעשיו, ולא מציאת אישה.

כאשר יעקב מגיע לחרון, הוא יושב על יד הבאר, ושם מתרחש המפגש הראשון בינו לבין רחל.

יעקב אמנם מתלהב מן המפגש עם רחל, אך לא נאמר כאן שהוא התלהב מיופייה, או מנעם הליכותיה.

כמו כן, נשים לב לכך שאין כל שיחה ביניהם על נישואין, והפסוקים מדגישים נקודה אחרת לגמרי:

4. בראשית פרק כ"ט

(י) ויהי כאשר ראה יעקב את רחל בת לבן אחי אמו ואת צאן לבן אחי אמו ויש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר וישק את צאן לבן אחי אמו: (יא) וישק יעקב לרחל וישא את קלו ויבך: (יב) ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא ותרץ ותגד לאביה:

כלומר המפגש בין יעקב לרחל נסב סביב הקשר המשפחתי - יעקב מתלהב לפגוש מישהו ממשפחת אימו, ולא נאמרה כאן אף מילה על נישואין.

גם בשיחה עם לבן אין כל רמז לבקשת נישואין, שהרי אין כל דיון ביניהם בנושא זה:

המשך מקור 4

(ג) ויהי כשמע לבן את שמע יעקב בן אחותו וירץ לקראתו ויחבק לו וינשק לו ויביאהו אל ביתו ויספר ללבן את כל הדברים האלה:

מהם "הדברים" שסיפר יעקב ללבן במפגש הראשון ביניהם? רש"י פירש כך:

5. רש"י

ויספר ללבן - שלא בא אלא מתוך אונס אחיו, ושנטלו ממונו ממנו:

רשב"ם מפרש אחרת:

6. רשב"ם

את כל הדברים האלה - שאביו ואמו שלחוהו אל אנשי משפחתו:

כלומר, יעקב איננו מספר על כך שהוא בא להתחתן עם בת לבן, אלא הוא מספר על כך שהוא ברח ושהוריו הנחו אותו ללכת אל המשפחה בחרון.

בפרשת השבוע יעקב עוזב את ארץ כנען ופונה לחרון, למשפחתה של רבקה:

1. בראשית כ"ח

(י) ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה

ונשאלת השאלה מדוע יוצא יעקב מבאר שבע לכיוון חרון?

שתי סיבות לדבר, ושתיהן מפורטות בסוף הפרשה הקודמת. הסיבה הראשונה:

2. בראשית כ"ז – כ"ח, הסיבות ליציאת יעקב מבאר שבע

א. (מב) ויגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדל ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן ותאמר אליו הנה עשו אחיך מתנחם לך להרנה: (מג) ועתה בני שמע בקלי וקום ברח לך אל לבן אחי חרנה: (מד) וישבת עמו ימים אחדים עד אשר תשוב חמת אחיך: (מה) עד שוב אף אחיך ממך ושכח את אשר עשית לו ושלחתי ולקחתיו משם למה אשפל גם שניכם יום אחד:

מיד לאחר מכן מתוארת הסיבה השנייה (פרקים כ"ז-כ"ח):

ב. (מו) ותאמר רבקה אל יצחק קצתי בחיי מפני בנות חת אם לקח יעקב אשה מבנות חת פאלה מבנות הארץ למה לי חיים: (א) ויקרא יצחק אל יעקב ויבך אתו ויצוהו ויאמר לו לא תקח אשה מבנות כנען: (ב) קום לך פדנה ארם ביתה בתואל אבי אמך וקח לך משם אשה מבנות לבן אחי אמך: (ג) ואל שדי בך אתך ויפרך ויבך והיית לקהל עמים: (ד) ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגריך אשר נתן אלוקים לאברהם: (ה) וישלח יצחק את יעקב וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי אחי רבקה אם יעקב ועשו:

ונשאלת השאלה האם שתי הסיבות שקולות?

לפי אופן הצגת הדברים נראה שלסיבה הראשונה יש משקל רב יותר, שהרי רבקה דואגת שיעקב יברח מפני עשיו, ומציאת אישה ראויה ליעקב היא רק 'תירוץ' שרבקה המציאה עבור יצחק.

בהמשך הסיפור אנו מלווים את יעקב בדרכו לחרון.

באמצע הדרך נגלה ה' ליעקב ומבטיח לו את הבטחת הארץ והזרע, וכמו כן הוא מבטיח לו שישמור עליו וישיבו אל הארץ (כ"ח, י"ב - ט"ו).

לאחר התגלות זו, יעקב נודר נדר:

3. בראשית כ"ח

(כ)...אם יהיה אלוקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש:

(כא) ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלוקים:

וראו לשים לב לכך שיעקב איננו מתייחס כלל להבטחות הגדולות של הארץ והזרע, אלא רק מבקש שה' ישמור עליו וישיבו ארצה, והוא גם איננו מבקש הצלחה במציאת הזיווג.

כלומר - אמנם הליכתו של יעקב לחרן מונעת גם ע"י אביו, המצווה עליו לקחת אישה, וגם ע"י אמו, הממליצה לו לברוח מפני עשיו, אך לפי פסוק זה דברי אביו קודמים, וניתן להבין שהם חשובים יותר בעיניו.

ברור, אם כן, שההליכה לצורך מציאת אישה איננה רק "תירוץ", אלא באופן הפנימי היא העיקר.

נקודה זו מתחזקת גם מדברי ה' אליו בדרכו לחרן:

10. ברשית פרק כ"ח

(יג) וְהָיָה ה' נָצַב עָלָיו וַיֹּאמֶר אֲנִי ה' אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וְאֱלֹהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שׂוֹבֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְנֶנָּה וְלִזְרַעְךָ: (יד) וְהָיָה זֶרַעְךָ כְּעֵפֶר הָאָרֶץ וּפְרֻצַּת יָמָה וְקִדְמָה וְצַפְנָה וְנִגְבָּה וְנִבְרָכוּ בְּכָל מְשֻׁפָּחַת הָאֲדָמָה וּבְזֶרַעְךָ: (טו) וְהָיָה אֲנִכִי עִמָּךְ וְשִׁמְרָתִיךָ כְּכֹל אֲשֶׁר תִּלְךְ וְהִשְׁבַּתִּיךָ אֶל הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לְךָ:

אמנם ה' מבטיח ליעקב שישמור אותו, אך זו ההבטחה האחרונה, ודברי ה' אל יעקב פותחים בהבטחת הארץ והזרע.

כפי שראינו לעיל, יעקב מתייחס בעיקר להבטחת השמירה, אך לא יתכן שהוא מתעלם לגמרי מההבטחה העיקרית, המשמעותית, שהיא הבטחת הארץ והבטחת הזרע.

כלומר אמנם יעקב הולך לחרן בתחושה אנושית של בריחה מתוך פחד מפני עשיו, אך באופן עמוק ופנימי מלווה אותו כל הזמן ברכת אביו, שהיא ברכת ה'.

המציאות והחזון - בחירה ורמאות

יעקב מגיע לחרן בידיעה שעליו לשאת אישה מבנות לבן¹. כאשר הוא פוגש את רחל על הבאר ונודע לו שהיא בת לבן הוא לא צריך לבדוק אותה, כי ברור לו שככל הנראה היא תהיה אשתו, גם אם הוא לא יתאהב בה.

הוא איננו מתאהב באופן סתמי באישה שפגש במקרה - הוא הלך אל בית לבן כדי לקחת אישה מבנותיו, וזה אכן מה שקרה.

הבחירה היחידה שהייתה לו היא בין רחל לבין לאה, בנותיו לבן. כאן יש מקום להעדפה אישית, ויעקב מעדיף את רחל על פני לאה.

מדוע מעדיף יעקב את רחל?

אולי היינו מצפים שהעדפתו תתבסס על מבחן אופי, כמו אצל רבקה, אולם התורה מתארת את הבחירה ברחל כבחירה שונה לגמרי:

11. בראשית כ"ט

(ז) וַרְחֵל הִיְתָה יֹפֶת תֹּאֵר וַיִּפֶּת מַרְאֶה:

(יח) וַיֵּאָהֵב יַעֲקֹב אֶת רַחֵל וַיֹּאמֶר אֶעֱבֹדְךָ שְׁבַע שָׁנִים בְּרַחֵל בִּתְךָ הַקְּטָנָה:...

(כ) וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרַחֵל שְׁבַע שָׁנִים וַיְהִי בְעֵינָיו קְנִימִים אֶחָדִים בְּאֵהָבָתוֹ אֹתָהּ:

הבחירה ברחל היא בחירה על בסיס אהבה אנושית "רגילה".

לא רק זאת, אלא הוא יושב שם חודש בלי לומר מילה על הנישואין:

7. בראשית כ"ט

(יד) וַיֹּאמֶר לוֹ לָבֵן אַךְ עֲצִמִי וּבִשְׂרִי אֶתָּה וַיֵּשֶׁב עִמּוֹ חֹדֶשׁ יָמִים: יעקב יושב עם לבן חודש ימים, וגם אז איננו יוזם שיחה בנושא האישה.

לאחר חודש שלם, פותח לבן בשיחה עם יעקב, שיחה שאיננה קשורה כלל לנישואין:

(טו) וַיֹּאמֶר לָבֵן לְיַעֲקֹב הֲכִי אֲחִי אֶתָּה וְעַבְדְּתָנִי חָנָם הַגִּידָה לִּי מַה מְשַׁכְּרָתְךָ:

רק בעקבות הצעה זו של לבן מבקש יעקב לקחת את רחל לאישה:

(טז) וּלְלָבֵן שְׁתֵּי בָנוֹת שֵׁם הַגְּדֹלָה לָאָה וְשֵׁם הַקְּטָנָה רַחֵל: (יז) וַעֲיָנִי לָאָה רְכוֹת וְרַחֵל הִיְתָה יֹפֶת תֹּאֵר וַיִּפֶּת מַרְאֶה: (יח) וַיֵּאָהֵב יַעֲקֹב אֶת רַחֵל וַיֹּאמֶר אֶעֱבֹדְךָ שְׁבַע שָׁנִים בְּרַחֵל בִּתְךָ הַקְּטָנָה:

רק כאשר לבן מעלה את עניין התשלום על עבודתו, הוא "נוכח" בציווי אביו לקחת אישה ומציע את הנישואין עם רחל, ואפילו עכשיו, כשיעקב מבקש לשאת את רחל, הוא איננו מזכיר את העובדה שיצחק שלח אותו לבית לבן כדי למצוא שם אישה.

אם כן, נראה שלמרות שיעקב הולך לחרן משתי סיבות - גם כדי לברוח מפני עשיו וגם כדי לקחת אישה - עיקר ההליכה מבחינתו היא כדי לברוח מעשיו, והוא לא חשב כלל על נישואין.

אולם, הצגת הדברים באופן זה אינה הגיונית.

כפי שראינו לעיל כאשר יעקב יוצא מבאר שבע והולך לחרן הוא אמנם בורח מפני עשיו, אך הוא מקבל מאביו צווי לשאת אישה, וביחד עם הציווי הזה הוא מקבל ממנו את הברכה המשמעותית, ברכת אברהם - הבטחת הארץ והזרע:

8. בראשית כ"ח

(ג) וְאֵל שָׁדַי יְבָרַךְ אֶתְךָ וַיְבָרֶךְ וַיִּרְבֶּךָ וַיְהִיִּתְּ לְקַהֵל עַמִּים:

(ד) וַיִּתֵּן לְךָ אֶת בְּרַכַּת אַבְרָהָם לְךָ וְלִזְרַעְךָ אֶתְךָ לְרִשְׁתְּךָ אֶת אָרֶץ מִגְדָּן אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם:

יעקב כבר קיבל מיצחק ברכה (בפרק כ"ז פסוקים כ"ח-כ"ט), בסיפור לקיחת הברכות) אך כאן הוא מקבל את הברכה המשמעותית - ברכת אברהם, שהיא הבטחת הארץ והזרע;

הוא עתיד להיות הממשיך של בית אברהם ויצחק, ולכן הוא איננו יכול לשאת אישה כנענית.

יעקב מקבל את הברכה ועמה את המחויבות המשתמעת ממנה - הקמת זרע הראוי להיות ממשיך דרכם של אברהם ויצחק בעולם.

אם כן, לא יתכן שיעקב "יתעלם" ממחויבותו לנשיאת אישה ראויה, ולכן גם אם יעקב לא היה בורח מפני עשיו, הוא היה צריך למצוא אישה מחרן ולא אישה כנענית.

הפסוק הבא מתאר את הליכתו של יעקב:

9. בראשית פרק כ"ז

(ה) וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ פְּדָנָה אֲרָם:...

כלומר - יצחק הוא השולח את יעקב לחרן, ויעקב הולך לחרן רק אחרי שיצחק שולח אותו עם הברכה והציווי לשאת אישה. יתר על כן - הליכתו של יעקב מתוארת שוב בפסוק ז':

(ז) וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל אָבִיו וְאֵל אָמוֹ וַיֵּלֶךְ פְּדָנָה אֲרָם:

1 יעקב הצטווה במפורש לקחת אישה מבנות לבן, לעומת אליעזר שהצטווה לקחת אישה מבנות ארצו של אברהם. הבחירה של יעקב הרבה יותר מצומצמת, ואולי אפילו אין לו בחירה כלל - סביר להניח שהוא לא יודע אם ללבן יש רק בת אחת או כמה בנות.

לפי מדרשים, פירוש השפת אמת והרב קוק, גם יעקב וגם עשיו היו אמורים לקבל את הברכה ולעבוד בשיתוף פעולה, כאשר יעקב פועל במישור הפנימי ועשיו במישור החיצוני; לאה הייתה אמורה להנשא לעשיו ולסייע לו בעבודתו החיצונית ורחל הייתה אמורה להנשא ליעקב ולסייעו בעבודה הפנימית, אך מכיוון שיעקב קנה את חלקו של עשיו והפך להיות אחראי גם על העבודה החיצונית, הוא היה צריך לשאת גם את לאה:

13. שפת אמת, פרשת ויצא

כי הנה יעקב אבינו עליו השלום זכה לקחת חלקו של עשיו... וכשזכה לאותו חלק זכה ליקח את לאה שהייתה מיוחדת לאותו הארה. לכך רחל הייתה האהובה לו כי היא הייתה מיוחדת אליו ממש. ולאה הייתה מיוחדת לחלקו של עשיו....

דמותו של יעקב העולה מסיפור זה היא של אדם החי בתוך המציאות הקיומית, האנושית, ומתמודד עם כל המורכבויות והקשיים שלה באופן אנושי ועצמאי.

מצד שני, יעקב איננו נטול חזון:

הוא קיבל את ברכת יצחק, שהיא ברכת אברהם, וה' בעצמו נגלה אליו בראשית דרכו ומברך אותו שוב בברכה משמעותית זו;

עם החזון הזה הולך יעקב בצאתו אל הגלות, אל ההתמודדות עם המציאות האנושית הקשה והמורכבת.

המורכבות של יעקב ניכרת בכל שלב בסיפור חייו, ודברים רבים שעשה בחייו היו בעלי סיבתיות כפולה - מהלך אנושי-טבעי, ומהלך אלוהי:

- א. היציאה לחרן איננה רק כבריחה מעשיו, אלא עם יעוד למציאת אישה, ומלווה בברכת ה'.
- ב. החזרה לארץ ישראל איננה רק מפחד מפני לבן, אלא היא מלווה בהתגלות ה' אליו.
- ג. ההגעה לבית אל איננה רק מחשש שאנשי שכם יהרגוהו, אלא גם מתוך צו ה' לחזור לבית אל.
- ד. גם ירידתו למצרים איננה רק כדי לראות את יוסף, אלא גם תחילתה של גלות בית יעקב.

מדוע מאפשר הקב"ה ליעקב לצאת מארץ ישראל

מעבר לשאלה מה הסיבה האמיתית להליכתו של יעקב לחרן, יש להדגיש שזוהי למעשה הפתעה גדולה, שהרי משפחת אברהם מקפידה שלא לעזוב את הארץ. כך משביע אברהם את עבדו, שלא ישיב את בנו בשום פנים לחרן:

14. בראשית כ"ד

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אַבְרָהָם הַשָּׁמַר לְךָ פֶּן-תְּשִׁיב אֶת-בְּנֵי שְׁמָה. זֶה הָיָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לְקַחְנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאָרֶץ מוֹלַדְתִּי וְאֲשֶׁר דָּבַר-לִי וְאֲשֶׁר נִשְׁבַּע-לִי לֵאמֹר לְזָרְעֶךָ אֶתֶּן אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח מְלָאָכֹוּ לִפְנֵיךָ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לְבְנֵי מִשְׁם. ח וְאִם-לֹא תֵּאָבֵד הָאִשָּׁה לְלֶכֶת אַחֲרֶיךָ וְנִקַּיְתָּ מִשְׁבַּעַתִּי זֹאת רַק אֶת-בְּנֵי לֹא תִשָּׁב שְׁמָה.

וכך מדגיש הקב"ה ליצחק בשעה שזה חושב לרדת באופן זמני למצרים:

15. בראשית כ"ו

וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ מִלְּבַד הָרָעַב הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בְיַמֵּי אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל-אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ-פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה. ב וַיֵּרָא אֱלֹהֵי יְהוָה

ההעדפה האנושית הפשוטה הזו מדגישה את ההתנהלות הטבעית הראשונית שהזכרנו, ואנו חוזרים להרגיש שנישואי יעקב הם מהלך אנושי וטבעי, שראשיתו בבריחה מפני עשיו, והמשכו ב"התאהבות" ברחל, (ובחירה בה מבין שתי בנותיו של לבן).

יעקב מציע לעבוד שבע שנים ולקבל תמורתן את רחל, ולבן מסכים להצעתו של יעקב:

12. בראשית כ"ט

(יט) וַיֹּאמֶר לְבָן טוֹב תַּתִּי אִתָּהּ לְךָ מִתַּתִּי אִתָּהּ לְאִישׁ אֲחֵר שְׁבָה עִמָּדִי:

ואכן, יעקב ממלא את התחייבותו:

(כ) וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרַחֵל שְׁבַע שָׁנִים וַיְהִי בְעֵינָיו כְּיָמִים אֶחָדִים בְּאֶהְבֹתוֹ אִתָּהּ: (כא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לְבָן הֲבֵה אֶת אִשְׁתִּי כִּי מְלָאוּ יָמֵי וְאָבֹאָה אֵלַיָּהּ:

אהבת יעקב לרחל ניכרת, ולאחר שיעקב משלם את המחיר הוא מבקש לשאת את רחל, כפי שמגיע לו.

עד כאן הכל מתנהל בשליטתו של יעקב, אך כאן מתערב לבן ומפריע למהלך העניינים התקין.

לבן מרמה את יעקב, ומשיא ליעקב את לאה במקום את רחל.

רמאותו של לבן איננה מפתיעה כל כך - מה שמפתיע הוא ההצלחה שלו:

כיצד לאה ורחל שותקות ולא אומרות דבר?

כיצד יעקב איננו מבחין ברמאות?

מדוע ממשיך יעקב להיות נשוי ללאה ואיננו מגרש אותה?

אם לבן שיבש את המהלך התקין של נישואי יעקב, כיצד יתכן שבסופו של דבר הרמאות של לבן התקבעה, לאה נשארה אשת יעקב ובהמשך היא הופכת להיות האם העיקרית, ממנה נולדו רוב בני יעקב וממנה יצאו המלכות והכהונה?

כיצד יתכן שבית יעקב, ראשיתו של עם ישראל, יבנה על בסיס של "טעות" ושל רמאות?

המהלך האנושי והמהלך האלוהי

התבוננות במהלך שהצגנו עד כה מביאה להבנה אחרת של המהלך, והוא שמתרחשים כאן שני מהלכים במקביל:

המהלך הראשון הוא המהלך הטבעי, האנושי בו: יעקב בורח מעשיו מגיע לבית לבן ומתאהב ברחל, לבן מרמה אותו וגורם לו להנשא ללאה, ואחר כך נושא יעקב גם את רחל, אהובתו.

המהלך השני הוא המהלך האלוהי, בו:

יעקב יוצא לקחת אישה מבנות לבן, פוגש את רחל על הבאר וחושב שהיא האישה הראויה לו, שלשם נישואין עמה הוא נשלח לחרן.

יעקב מבקש לשאת את רחל מתוך בחירה אנושית טבעית, אך משמים מסובבים לו להנשא גם עם לאה וגם עם רחל;

לא רמאותו של לבן גרמה לנישואי יעקב עם לאה אלא רצון ה' גרם לכך, ורמאותו של לבן הייתה רק כלי להגיע אל הנישואין הראויים בעיני ה'.

אצל יעקב, מעבר לברכת המצווה – יצחק (בראשית כ"ח א-ד) : - **מקור 2**

א ויקרא יצחק אל-יעקב ויברך אתו ויצוהו ויאמר לו לא-תקח אשה מבנות פנען. ב קום לך פדנה ארם ביתה בתואל אבי אמך וקח-לך משם אשה מבנות לבן אחי אמך. ג ואל שדי יברך אתך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים. ד ויתן-לך את-ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את-ארץ מגידך אשר-נתן אלהים לאברהם.

מקבל יעקב ברכה מיוחדת מאת הקב"ה, בהתגלות הסולם :

18. בראשית כ"ח

יב ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עלים וירדים בו. יג והנה יהוה נצב עליו ויאמר אני יהוה אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך. יד והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל-משפחת האדמה וזרעך. טו והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר-תלך והשבתיך אל-האדמה הזאת כי לא אעזבך עד אשר אם-עשיתי את אשר-דברתי לך.

ראוי להדגיש כי זוהי התגלותו הראשונה של ה' ליעקב, כהתגלותו הראשונה של ה' לאברהם.

כמו כן בשתי הברכות קיים ביטוי יחידאי, הנמצא רק בשני מקומות אלו.

אצל אברהם: "ואעשך לגוי גדול... ונברכו בך כל משפחת האדמה" (י"ב, ג),
ואצל יעקב: "והיה זרעך כעפר הארץ... ונברכו בך כל משפחת האדמה וזרעך" (כ"ח, יד).

ביטוי זה, הנאמר רק בשני מקומות אלו רומז לקורא את פרשת פדות יעקב מארצו, שייזכר בפרדתו של אברהם מארצו.

והנה, מעבר להשוואת ניתוק יעקב מבית אביו להשוואת ניתוקו של אברהם, ממשך הכתוב ומשווה בין שני אבות אלו, אף בשיבתו של יעקב ארצה :

כשם שה' ציווה על אברהם - "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך" (י"ב, ג), כך הוא מצווה את יעקב:

19. בראשית ל"א

ג ויאמר יהוה אל-יעקב שוב אל-ארץ אבותיך ולמולדתך וְאֶהְיֶה עִמָּךְ.

ואמנם, בבואנו לבחון את הגעתם של יעקב ואברהם לארץ כנען, אנו מוצאים דגם זהה באופן מפתיע :

אברהם נכנס לארץ בשלושה מסעות :

- ראשון עד לשכם, שם בונה אברהם מזבח.
- שני לבית אל, שם שוב בונה אברהם מזבח,
- ובשלישי מדרים אברהם לחברון, ובונה שם את מזבתו השלישי.

אלו הם כל המזבחות שבונה אברהם שמטרתם קריאה בשם ה' (תכלית המזבח הנוסף שנבנה בספור העקידה שונה לחלוטין ואינו מענייננו כעת).

יעקב עושה דרך זהה לחלוטין :

- הוא קונה חלקת אדמה בשכם ובונה שם מזבח לה,
- אחייכ הולך לבית אל ובונה מזבח נוסף,

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי-תְרַד מִצְרַיִם שָׁכַן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֵי. ג גור בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמָּךְ וְאֶבְרַכְךָ כִּי-לֹךְ וּלְזָרְעֶךָ אֶתֵּן אֶת-כָּל-הָאָרֶץ הָאֲרָצִית הָאֵל וְהַקְּמִיתִי אֶת-הַשְּׁבִעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבֹרָהָם אֲבִיךָ. ד וְהִרְבִּיתִי אֶת-זָרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזָרְעֶךָ אֶת-כָּל-הָאָרֶץ הָאֵל וְהִתְבָּרַכְוּ בְּזָרְעֶךָ כָּל-גּוֹי הָאָרֶץ. ה עַקֵּב אֲשֶׁר-שָׁמַע אֲבֹרָהָם בְּקִלִּי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֵרַתִּי מִצּוֹתַי חֻקוֹתַי וְתוֹרֹתַי. ו וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בְּגָרִי.

לכאורה, ממש כשם שנאסר על יצחק לצאת מן הארץ, כך שלכאורה אף ליעקב, ממשך דרכם של אברהם ויצחק, אסור לצאת מן הארץ, שהרי ברכת ה' החלה להתממש עם זרע אברהם הנבחר.

ונשאלת השאלה :

מדוע, אם כן, מאפשר ה' ליעקב, ואף מעודד אותו (חלום הסולם) לעזוב את הארץ ולברוח חרנה? – **מקור 10**

טו והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר-תלך והשבתיך אל-האדמה הזאת כי לא אעזבך עד אשר אם-עשיתי את אשר-דברתי לך.

(הכתוב כמו מבקש להדגיש הפתעה זו מתבטא: "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה". שים לב - לא רק הולך לחרן אלא עוזב את באר שבע!).

בבואנו לבחון עזיבה זו של יעקב, דומני כי אנו נזכרים במעשי סבו – אברהם, והדבר עולה מתוך שתי השוואות בסיסיות :

1. התגלותו הראשונה של הקב"ה לאברהם גוררת צו ברור :

16. בראשית י"ב, ג

"לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך"

כאן מתבקש אברהם להתנתק מעברו, כלומר מארצו וממשפחתו.

אף יעקב נפרד מארצו וממשפחתו (בעקבות המריבה עם אחיו עשו), ואף הוא עושה זאת בראשית דרכו כאב האומה.

כשיעקב מצטווה מפי אמו ואביו לנטוש את ארצו, אנו קוראים ביטויים המזכירים לנו את נטישתו של אברהם :

(בראשית כ"ז, מג) : - **מקור 2**

"ועתה בני שמע בקלי וקום ברח לך אל לבך",

ומיד שוב – (בראשית כ"ח, ב)

"קום לך פדנה ארם... וקח לך משם אשה"

נראוי להדגיש, כי מילת השייכות "לך" המופיעה הן אצל אברהם (לך לך) והן אצל יעקב (ברח לך), אינה מופיעה בצמוד לתיאור עצם, אלא לתיאור פעולה, דבר שבמבט ראשון נראה תמוה ודורש הסבר. ראה על-כך רש"י, רמב"ן ורד"ק במקום].

2. מעבר להשוואה זו, שנאמרת כרמז, אנו קוראים על ביטוי אחר המקשר את שתי הפרדות.

בצמוד לציווי על הניתוק נאמרת לשני האבות ברכה.

אצל אברהם שהמצווה הוא הקב"ה, הוא אף המברך :

17. בראשית י"ב

א ויאמר יהוה אל-אברהם לך-לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל-הארץ אשר אראך. ב ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה. ג ואברכה מברכך ומקללך אאר ונברכו בך כל משפחת האדמה.

הקבלה בין העקדה לפרדה מיוסף באה לידי ביטוי בביטויים רבים המקשרים בין הורדתו של יוסף מצרימה לעלייתו של יצחק במעלה הר המורייה, בין פרדת יוסף מיעקב לכמעט פרדה של יצחק מאברהם.

סיפור העקדה מתחיל בפניית ה' לאברהם ובתגובתו:
24. הפניה

"ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני" (בראשית כ"ב, א)
כך אף סיפור מכירתו של יוסף:

"ויאמר ישראל אל יוסף... ויאמר לו הנני" (בראשית ל"ז, ג)

לאחר מכן מופיע הציווי עצמו:

25. הציווי

אצל אברהם:

"קח נא את בנך... לך לך" (בראשית כ"ב, ב)

ואצל יעקב:

"ויאמר לו לך נא" (בראשית ל"ז, יד)

אברהם עושה כאשר נצטווה וביום השלישי:

26. ראייה מרחוק

"וירא את המקום מרחק" (בראשית כ"ב, ד')

אף יוסף מבצע את שליחות יעקב, וכשהוא מגיע לדותן כתוב:

"ויראו אתו מרחק" (בראשית ל"ז, יח)

רגע לפני שחיטת יצחק פונה אל אברהם מלאך מן השמים ואומר לו:

27. מניעת "שליחת היד"

"אל תשלח ידך אל הנער" (בראשית כ"ב, יב)

ורגע לפני שמבצעים האחים את זממם והורגים אתיוסף פונה אליהם ראובן ואומר:

"וידאלת ש לחו בר" (בראשית ל"ז, כב)

במקום יצחק נשחט בסופו של דבר איל, ובמקום יוסף שוחטים האחים שיעיר עזים.

בסיום סיפור העקדה נאמר:

28. השיבה מהמעשה

"וישב אברהם אל נערי" (בראשית כ"ב, יט)

ולאחר מכירתו של יוסף, ראובן רואה שהנער איננו בבור ואז כתיב:

"וישב אל אחיו".

כתוצאה ממעשה העקדה פונה המלאך לאברהם ואומר לו:

29. עמידה בניסיון

"אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני" (כ"ב, יב)

ביטויים אלו עתידים להופיע בתוצאת מכירתו של יוסף לפוטיפר המצרי עת יוסף נענה בשלילה להצעת אשת פוטיפר:

"ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך... וחטאתי לאלהים" (ל"ט, ט)

ביטויים דומים אלו מקשרים בין שתי פרדות בן מאביו: פרדתו של יצחק מאברהם, שכמעט והתקיימה בפועל אך בסופו של דבר נמנעה,

ופרדתו של יוסף מיעקב שאמנם התגשמה במציאות, אך היתה זמנית, ובסופה חזר האב לראות את בנו.

■ ומשם ממשיך דרומה ומגיע לחברון. אלו הם כל המזבחות שמקים יעקב וזהו מסע חזרתו ארצה. (כנראה בחברון יעקב אינו מקים מזבח משום שהוא מצטרף ליצחק אביו והמזבח שבחברון עודנו פעיל).

לסיכום: עזיבתו של יעקב והברכה שהוא מקבל אז מפי ה', מוצגת על רקע עזיבתו של אברהם את בית הוריו, ואף חזרת יעקב ארצה מזכירה עד מאד את הגעתו הראשונית של אברהם לארץ.

לשם הדיון הכולל ראוי להציג עוד שתי השוואות חשובות בין שני האבות הללו, למרות שהשוואות אלו חורגות מפרשתנו:

1. בניגוד ליצחק שמקבל מלכתחילה את שמו מאת ה', שנאמר:

20. בראשית י"ז

יט ויאמר אלהים אבל שרה אשתך ילדת לך בן וקראת את שמו יצחק והקמתי את-בריתי אתו לברית עולם לזרעו אחרי.

שמו של אברהם משתנה לאברהם בדבר ה':

21. בראשית י"ז

ה ולא-יקרא עוד את-שמך אברהם והיה שמך אברהם פי-אב-המון גוים נתתיך.

וכך גם שמו של יעקב משתנה לישראל בדבר ה':

22. בראשית ל"ב

כז ויאמר שלחני כי עלה השחר ויאמר לא אשלחך כי אם-ברכתני. כח ויאמר אליו מה-שמך ויאמר יעקב. כט ויאמר לא יעקב ואמר עוד שמך כי אם-ישראל כי-שרית עם-אלהים ועם-אנשים ותוכל.

בשני המקומות שינוי השם גורר בעקבותיו פציעה גופנית;

■ אברהם מצטווה על ברית המילה

■ ויעקב הוא ישראל "צולע על ירכו"

פציעה זו חורגת מסיפורי האבות הפרטיים אל עבר האומה כולה, ובשני המקומות אנו מוצאים ציווי על זרע האבות: מחד לעשות ברית מילה, ומאידך לא לאכול את גיד הנשה.

גם הברכה הנאמרת לאבות בשני המקומות נאמרת בצורה זהה:

23. הברכות לארהם ויעקב

לאברהם (י"ז, א-ז):	ליעקב (ל"ה, י-יא):
וירא ה' אל אברהם ויאמר אליו אני אל-שדי ולא יקרא עוד את שמך אברהם והיה שמך אברהם... והפרת יאתך במאד מאד ונתתיך לגוים ומלכים ממך יצאו	ויאמר לו אלהים אני אל-שדי וקראת את שמך יעקב כי אם ישראל יהיה שמך פרעה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך ומלכים ממך יצאו

2. אברהם מצטווה לעקוד את בנו את יצחק, אשר נולד לו, לאחר סבל ארוך, מאשתו העקרה.

יעקב נפרד אף הוא מבנו האהוב יוסף, אשר נולד לו, לאחר שנים של ציפייה, מאשתו האהובה רחל.

דחיית בן, במובן העמוק והנוקב, מתקיימת רק בין יעקב ועשו.

שניהם בניו של יצחק ורבקה, ואפילו תאומים הם. אין סיבה ראשונית לבחור בזה ולא בזה, וכמובן אין סיבה ראשונית לבחור כלל.

זרעו של אברהם כולל את יצחק ובניו; ברית עולם הוקמה בין הקב"ה ובין יצחק וזרעו, ובפשטות הכוונה לכל זרעו.

ממש כשם שכל בני יעקב בונים יחדיו את משפחת אברהם (למרות המאבקים הפנימיים ביניהם), כך היינו מצפים שכל בני יצחק יכללו בברכת הארץ והזרע שקיבלו אברהם ויצחק, להם ולזרעם.

ויתכן שלזה רומז ר' נחמיה במדרש:

31. בראשית רבה תולדות פרשה ס"ג כ"ב

"תני בשם ר' נחמיה: ראויה היתה רבקה שיעמד ממנה י"ב שבטים. הה"ד ויאמר ה' לה שני גוים בבטן וגו'. שני גוים - הא תרין, ושני לאומים - הא ארבעה, ולאום מלאום יאמץ - הא שיתא, ורב יעבד צעיר - הא תמניא, וימלאו ימיה ללדת - הא עשרה, ויצא הראשון אדמוני - הא חד עשר, ואחרי כן יצא אחיו - הא תרין עשר..."

רבקה אמורה הייתה להעמיד את עם אברהם.

מבחינה מהותית, שני בניה מקבילים לשנים עשר בניו של יעקב, אשר הקימו בהמשך את עם ישראל, למרות מאבקים ומתחים שהיו ביניהם.

אלא, שבין יעקב ועשו בוקע ועולה שבר משמעותי ומהותי, למרות שהן עשו והן יעקב אמורים היו לבנות את בית ישראל (שבשלב זה יש לקוראו בית יצחק), אלא שחל משבר וטרף את המהלך.

יש בעשו המשך טבעי ליצחק (במובן קיום הברכה וההיאחזות בארץ), ממש כשם שיש ביעקב (שממשיך להיות "ישב אהלים" כאבותיו), ודווקא שילוב בין שניהם, יוכל להגשים את הברכות שקיבל אברהם - היאחזות בחלקת הארץ, ומימושה של ברכה ל"כל משפחות האדמה".

בין אם סיבת המשבר נעוצה במעשיו ובאופיו של עשו שריחקוהו (וממילא בחרה ההשגחה העליונה בממשיך אחד - יעקב), ובין אם דווקא מעשי יעקב - קניית הבכורה וגנבת הברכות, הם ששיבשו את המהלך התקין, ושוב לא ניתן לקיים שותפות אמיתית בין שני האחים, בין כך ובין כך - שבר הוא.

הפרדה בין אלו היא פרדה קשה ומכאיבה. המהלך הפשוט קרס, ובלית ברירה על ה"אבות" להתחיל שוב!

על פי הבנה זאת, יעקב עוזב את ארץ כנען למרות פחדו הגדול של אברהם שדבר זה יקרה לאחד מבניו, ממשיכי דרכו, מפני שהמהלך המתוכנן קרס.

אחד מבני אברהם ויצחק איננו נכלל בבריתו של הקב"ה עם אברהם וזרעו.

ההשוואות בין יעקב לאברהם שסקרנו עד כאן דורשות הסבר ופשר. ובעיקר יש לנסות להסביר את התמיהה הבסיסית שבפרשה שלנו, עזיבת יעקב את ארץ כנען וחזרתו לעיר הולדת אברהם.

הרב יונתן גרוסמן מציע להסביר את העובדה שיעקב חוזר (כמעט) על כל מעשי סבו, בכך שיעקב מעין אברהם נוסף.

אמנם ישנם הבדלים משמעותיים בין השניים (בעיקר האקטיביות והמודעות המאפיינים את אברהם, מול הפאסיביות והכניעה למציאות המאפיינים את יעקב), אך בסיס המאורעות קיים אצל שני האבות.

הדבר המשמעותי ביותר הוא יציאתו של יעקב חרנה. בזה כאמור, שב יעקב אל מולדתו של אברהם, לארם נהריים, וכאילו פותח מחדש את מהלך יציאת האבות לארץ כנען.

כאמור, הליכתו מחרן לארץ ישראל, מקומות החנייה בארץ ובניית המזבחות בה, חוזרים במדויק על הגעתו של אברהם לארץ.

נראה, כי יעקב מהווה מעין התחלה מחודשת של תהליך כינונו של עם ישראל. יעקב ניצב במקביל לאברהם כפותח שוב את הדרך החדשה, ולא רק כממשיכה.

לשם הסבר העניין, עלינו לבחון את תהליך בחירת הזרע ודחייתו במשפחת אברהם.

תחילה נפרד לוט ובוחר לו את סדום כמקום מגוריו. אין זו דחייה במובן הרגיל, אלא החלטה של לוט כי הוא איננו מעוניין להמשיך לנדוד עם אברהם, ומעדיף את הישיבה בסדום שהיא "כגן ה' כארץ מצרים" (י"ג, ח-ב).

ישמעאל נדחה אמנם מפני אחיו יצחק, אך אין זו דחייה במובן הנוקב של המילה.

יצחק וישמעאל אינם עומדים זה לצד זה בתחרות מי יזכה ויירש את אברהם מבחינה תרבותית ורוחנית.

עוד לפני לידתו של יצחק אומר ה' לאברהם, שלא ישמעאל - בן השפחה, יהיה היורש וממשיך הדרך, כי אם בן משותף של אברהם ו'אשתו הראשונה' - שרה:

30. בראשית י"ז

יט ויאמר אלהים אֶבְרָהָם אֶתְּךָ יִלְדֶתְךָ לְךָ בֵּן וְקָרָאתָ אֹתוֹ שְׁמוֹ יִצְחָק וְהִקְמֵתִי אֶת-בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם לְזֵרְעוֹ אַחֲרָיו. כ וְלִישְׁמַעֲאֵל שְׁמַעְתִּיךָ הִנֵּה בְרַכְתִּי אֹתוֹ וְהִפְרִיתִי אֹתוֹ וְהִרְבִּיתִי אֹתוֹ בְּמֵאד מְאֹד שְׁנַיִם-עָשָׂר נְשִׂאִים יוֹלִיד וְנָתַתִּיו לְגוֹי גָדוֹל. כא וְאֶת-בְּרִיתִי אֲקִים אֶת-יִצְחָק אֲשֶׁר תֵּלֵד לְךָ שָׂרָה לְמוֹעֵד הַזֶּה בְּשָׁנָה הָאַחֲרִית.

הבן שעמו הקב"ה עתיד להמשיך את הברית הוא יצחק, ואף עם "זרעו אחריו".

איננו פוגשים אם כן מאבק על המשכיותו של אברהם בין בניו, מכיוון שמלכתחילה ברור כי אין בן השפחה ניצב כמתמודד עם בן הגבירה, ישמעאל אינו מהווה אלטרנטיבה לזרע בשום שלב (למעט בתודעתו של אברהם).

מיעוט סיפורי הכתוב על יצחק לא מעיד על חיסרון חלילה, אלא אדרבא: יצחק הוא האב ה"נורמלי".
הבן הממשיך את דרך אבותיו, כשאין סיבה מיוחדת לבחירה נוספת.

יצחק חי את חייו, וה' עמו, וזהו תורף תפקידו. זהו תורף תפקידו של כל זרע אברהם, וגם אמור היה להיות של יעקב לולא השבר הטרגי בין האחים.

בהקשר זה, מציע הרב יונתן לבחון מספר פסוקים בתנ"ך אשר מביאים את אבות האומה הישראלית ומשום מה משמיטים את יצחק:

34. (ישעיה מ"א, ד-ט

"מי פעל ועשה קרא הדרות מראש אני ה' ראשון ואת אחרנים אני הוא... ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אהבי. אשר החזקתיך מקצות הארץ ומאציליה קראתיך ואמר לך עבדי אתה בחרתיך ולא מאסתך"

35. מיכה ז', יד-כ

"רעה עמך בשבטך צאן נחלתך שכני לבדד יער בתוך כרמל... כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. יראו גוים וישו מכל גבורתם... תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם"

לאור הסברו של הרב יונתן גרוסמן ניתן להבין מדוע פסוקים אלו (ואחרים) מביאים ברשימת האבות את אברהם ויעקב בלבד.

אכן ניצבים אברהם ויעקב זה בצד זה כמתחיליה של האומה הישראלית. אף יעקב חידש את תהליך כינונה של האומה, לצורך תיקון המהלך הראשוני.

לסיכום, על פי דברינו למעשה שני האבות המייסדים של האומה הישראלית הם אברהם ויעקב, ובניגוד אליהם, יצחק הוא ממשיכו של אברהם.

יצחק הוא כמובן אבינו, אך הוא גם בנו של אברהם. ולכן הוא אבינו גם מכוח היותו בן, מכוח היותו המשך לדרך שסלל אבינו. זאת, כאמור, בניגוד ליעקב שסלל מחדש את הדרך.

דבר זה מזיק את יעקב לצאת שוב לחרון ולהתחיל בהליכה מחודשת אל ארץ כנען.

יעקב עתיד לחזור על הליכתו של אברהם, ולעבור על בשרו ועל נפשו את ייסורי הלידה שעבר סבו, מפני שגם יעקב, כאברהם, מהווה אב ראשון לאומה הישראלית שעתידה לקום.

התורה מתמקדת ביצחק, רק לאחר פטירתו של אברהם, שהרי כל עוד אברהם בחיים, שכנה עמו (מבחינה ספרותית, ולא דווקא הסטורית).

יצחק עולה לבימה רק לאחר מותו:

32. בראשית כ"ה, יא

"ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו".

לעומת זאת, עולה יעקב על בימת הסיפור, בעוד יצחק בחיים.

בעזיבתו של יעקב את הארץ, ובהליכתו לקראת ההתחלה המחודשת, "עוזבת" התורה את יצחק ומוליכה אותנו עם יעקב ונדודיו.

התמקדות התורה - התמקדות השכינה היא, ומעתה הקב"ה יתגלה ליעקב, ולא עוד ליצחק!

אם אמנם מלכתחילה, אמורים היו יעקב ועשו להוות המשך ליצחק. אך בשל שינוי שנכפה על התכנון המקורי, החל יעקב במלאכת הקמת הזרע, שיירש את ארץ כנען, ברור מדוע התחלה חדשה זו קוטעת את הרצף הצפוי, ויצחק עוזב את הבימה בטרם עת.

כשיוצא יעקב לחרון מעירים חז"ל כפי שמביא רש"י:

33. בראשית רבה ויצא פרשה ס"ח י"ב

"הצדיק שבעיר הוא זיוה, הוא הדרה הוא שבחה. פינה משם פינה זיוה, הדרה, ושבחה"

לכאורה הרי נשאר בבאר שבע יצחק!

אלא שלמרות הישארותו של יצחק הצדיק בבאר שבע, הרי השכינה גולה עם יעקב אל עבר ייסודו של עם ישראל.

הבנה זאת יכולה גם להסביר את מיעוט הספורים על יצחק בין האבות.